

Anna Szumiec¹

Instytut Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy w Balicach

Płatności bezpośrednie, jako forma wsparcia dochodów gospodarstw prowadzących ekologiczny chów bydła mięsnego

Direct Payments as a Form of Income Support for Farms Engaged in Organic Livestock Rearing

Synopsis. Celem pracy była odpowiedź na pytanie, jaka jest relacja pomiędzy poziomem dopłat otrzymywanych przez gospodarstwa prowadzące ekologiczny chów bydła mięsnego a osiąganym przez nie dochodem z działalności. Badania przeprowadzono w 2014 r., i objęto nimi łącznie 30 gospodarstw, które podzielono na dwie grupy w zależności od ilości wyprodukowanego żywca. Materiał pierwotny do realizacji badań, uzyskano podczas wywiadu bezpośredniego z producentami rolnymi, wykorzystując do tego celu kwestionariusz wywiadu oraz z dokumentacji księgowo-finansowej. Zgodnie z metodyką przyjętą przez IERiGŻ obliczono kategorie dochodowe tj. dochód z działalności bez dopłat i dochód z działalności, a także opłacalność produkcji żywca oraz relację pomiędzy poziomem płatności a wysokością dochodu (%). W I grupie gospodarstw ($x=22,56$ dt żywca) produkcja żywca przyniosła stratę na poziomie 5 521 zł/gosp., ale dzięki subwencjom udało się osiągnąć dodatni wynik finansowy (tj. 23 576,49 zł/gosp.). Poziom dopłat był o 123,42% wyższy niż osiągane przez te podmioty dochody z produkcji wraz z dopłatami. W II grupie gospodarstw ($x=51,00$ dt żywca) osiągnięto dodatni wynik finansowy nawet już bez dopłat (tj. 180,18 zł/gosp.).

Słowa kluczowe: gospodarstwa ekologiczne, żywiec wołowy, dochody, płatności

Abstract. The aim of the study was to answer the question of the relation between the level of subsidies received by farms conducting organic livestock rearing and their income from this activity. The study was conducted in 2014 and covered a total of 30 farms, which were divided into two groups according to the number of livestock produced. The primary material for the research was obtained during direct interview with agricultural producers, using for this purpose an interview questionnaire and accounting and financial documentation. According to the methodology adopted by IAFE, income categories were calculated, i.e. income from activity without subsidies and income from activity, as well as the profitability of livestock production and the relationship between the level of payment and the amount of income (%). In the first group of households ($x = 22.56$ dt livestock), the production of livestock brought a loss of 5 521 PLN/household, but thanks to the subsidies it was possible to achieve a positive financial result (23 576.49 zł/household). The level of subsidies was 123.42% higher than the income generated by these entities, together with subsidies. In the second group of households ($x = 51,00$ dt/ livestock), a positive financial result was achieved, even without subsidy (180.18/PLN household).

Key words: organic farms, beef cattle, income, payment

JEL Classification: Q12

Wprowadzenie i przegląd literatury

Dopłaty rolnicze (subwencje rolnicze) to pomoc, przeznaczona dla gospodarstw zajmujących się produkcją rolną. W rachunku finansowym gospodarstw są one częścią

¹ dr inż., Dział Technologii, Ekologii i Ekonomiki Produkcji Zwierzęcej, Instytut Zootechniki – PIB w Balicach, ul. Krakowska 1, 32-083 Balice k. Krakowa, e-mail: anna.szumiec@izoo.krakow.pl

przychodów z działalności rolniczej. Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce w głównej mierze jest powiązany ze wsparciem finansowym, uzyskiwanym ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz współfinansowanego z budżetu krajowego. W latach 2015–2016 płatności do rolnictwa ekologicznego były realizowane w ramach PROW 2007–2013 oraz PROW 2014–2020. Program rolnośrodowiskowy PROW 2014–2020, jest kontynuacją wsparcia dla gospodarstw ekologicznych w ramach wcześniejszych programów. W programie tym rolnicy prowadzący produkcję metodami ekologicznymi, mogą uzyskać wsparcie w ramach działania „*Rolnictwo ekologiczne*”, które realizowane jest w zakresie pakietów/wariantów, dostępnych w opcji w okresie konwersji/po okresie konwersji (Raport..., 2017).

W PROW 2014–2020 w okresie konwersji, stawki dopłat wynoszą: uprawy rolnicze w okresie konwersji (966 zł/ha); uprawy warzywne (1557 zł/ha); uprawy zielarskie (1325 zł/ha), uprawy sadownicze (podstawowe) (1882 zł/ha); uprawy sadownicze (ekstensywne) (790 zł/ha); uprawy paszowe na gruntach ornych (787 zł/ha); trwałe użytki zielone (428 zł/ha). Jeśli chodzi o stawki dopłat po okresie przestawiania to wynoszą one: uprawy rolnicze (792 zł/ha); uprawy warzywne (1310 zł/ha); uprawy zielarskie 1325 zł/ha), uprawy sadownicze (podstawowe) (1501 zł/ha); uprawy sadownicze (ekstensywne) (660 zł/ha); uprawy paszowe na gruntach ornych (559 zł/ha); trwałe użytki zielone (428 zł/ha). Płatność ekologiczna przyznawana jest w wysokości: 100% stawki podstawowej za powierzchnię od 0,1 ha do 50 ha; 75% stawki podstawowej za powierzchnię od 50 ha do 100 ha oraz 60% stawki podstawowej za powierzchnię powyżej 100 ha (www.wrotapodlasia.pl z dn. 15.05.2017 r.)

Pojęcie dochodu w literaturze europejskiej pojawiło się na przestrzeni XVI i XVII w. Stanowi on dodatni wynik finansowy zastosowania w procesie gospodarowania czynników wytwórczych, takich jak: ziemia, praca, kapitał rzeczowy oraz finansowy. Z ekonomicznego punktu widzenia dochód oznacza wszelkie profity, które są osiągnięte w konkretnym czasie przez jednostkę gospodarującą, po potrąceniu wszystkich kosztów ich uzyskania. Dochód rolniczy jest kategorią ekonomiczną związaną z indywidualnym gospodarstwem rolnym, to nadwyżka wartości produkcji rolniczej nad kosztami jej uzyskania. Jest on traktowany jako zapłata za wykonywaną pracę, stanowiąc dla rodziny rolniczej źródło utrzymania (Pawłowska-Tyszko i Soliwoda, 2014).

Wielkość uzyskanego dochodu jest uzależniona od indywidualnej wydajności, warunków jakie stwarzają podmioty gospodarcze (Zegar, 2001), a najbardziej od otoczenia, do którego gospodarstwo powinno się dostosować, ponieważ w przeciwnym razie może nie spełniać wymagań potencjalnego klienta i producent rolny niekiedy nawet musi zakończyć swoją działalność.

Zdecydowany rozwój produkcji ekologicznej w Polsce zanotowano na przełomie 1989 i 1990 r., kiedy to zostały wprowadzone dotacje do kosztów kontroli gospodarstw ekologicznych oraz dopłaty bezpośrednio do powierzchni upraw ekologicznych. Wzrost znaczenia dopłat bezpośrednich w tworzeniu dochodów gospodarstw był skutkiem zwiększania się stawki w ramach jednolitej płatności obszarowej, która wzrastała cyklicznie od 210,53 zł w 2004 r. do 710,57 zł w 2011 r. (Zawadzka i in., 2013). W 2016 r. była na poziomie 462,05 zł (www.dodr.pl z dn. 15.05.2017 r.).

Od wejścia Polski w struktury Unii Europejskiej odnotowano wzrost dochodów gospodarstw rolnych. Duży wpływ na tą sytuację miały płatności bezpośrednie, postrzegane jako czynnik dochodotwórczy w polskim rolnictwie. Babuchowska i Marks-

-Bielska (2011) w swoich badaniach z 2009 roku wykazały, że prawie 67% rolników uznało, iż poprawa ich sytuacji dochodowej nastąpiła w wyniku otrzymanych płatności bezpośrednich.

Według wielu autorów subwencje unijne powodują zwiększenie dochodu bez konieczności podwyższania cen produktów rolniczych (Marks-Bielska i Babuchowska, 2010; Kowalska, 2010; Szelaż-Sikora i Kowalski, 2012; Pawlewicz i Szamrowski, 2014), ale tak naprawdę najważniejszy pozostaje popyt a subwencjonowanie wspomaga nie konkretnie rozwój produkcji, tylko jest swego rodzaju instrumentem polityki ochrony środowiska.

Z analiz Bieżnickiej (2011), przeprowadzonych w latach 2004–2008 wynika, że właściciele małych gospodarstw najdotkliwiej odczuliby stratę spowodowaną brakiem dopłat do ich działalności i to oni w przeciwieństwie do gospodarstw dużych powinni się raczej koncentrować na poszukiwaniu dodatkowych źródeł dochodów. Zasadniczo skala produkcji w gospodarstwach ekologicznych jest mniejsza niż w gospodarstwach konwencjonalnych (Komorowska, 2011A).

Istotnym zadaniem ze strony Państwa, w opinii Jankowskiej-Huflejt i Prokopowicz (2013), jest pomoc finansowa dla rolników, którzy produkując w swoich gospodarstwach, zgodnie z zasadami ochrony przyrody, mogą zostać narażeni na utratę dochodów.

Dane i metody

Celem badań była odpowiedź na pytanie: *jaka jest relacja pomiędzy poziomem dopłat otrzymywanych przez gospodarstwa prowadzące ekologiczny chów bydła mięsnego a osiąganym przez nie dochodem z działalności*. Badania własne zostały przeprowadzone w 2014 r. (dane dotyczyły roku 2013) w województwie podlaskim, na grupie 30 ekologicznych gospodarstw rolnych. Podmioty do badań zostały podzielone na dwie grupy, po 15 gospodarstw w każdej z grup, w zależności od ilości wyprodukowanego żywca wołowego w gospodarstwie. Województwo podlaskie jest drugim województwem w Polsce pod względem liczby producentów ekologicznych, funkcjonuje tu 3 480 producentów, którzy stanowili w 2016 r. ponad 14% łącznej liczby producentów ekologicznych w kraju (Raport....., 2017).

Materiał pierwotny niezbędny do realizacji badań, uzyskano za pomocą metody wywiadu bezpośredniego z producentami rolnymi, przy wykorzystaniu kwestionariusza wywiadu oraz z udostępnionej dokumentacji księgowo-finansowej. Wyniki badań przedstawiono w formie tabel. W analizach skupiono się na określeniu wielkości kosztów ogółem, na które składają się koszty bezpośrednie oraz koszty pośrednie rzeczywiste (tj. koszty ogólnogospodarcze, podatki i koszty czynników zewnętrznych), a także koszty pośrednie szacunkowe (tj. amortyzacja). Obliczono kategorie dochodowe tj. dochód z działalności bez dopłat i dochód z działalności (rozumiany jako nadwyżka powstała po odjęciu od wartości produkcji wszystkich kosztów bezpośrednich i pośrednich, a następnie doliczeniu dopłat), zgodnie z metodyką przyjętą przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej — PIB w Warszawie (Augustyńska-Grzymek i in., 2000; Goraj, 2000; Skarżyńska i in., 2009). Ponadto obliczono opłacalność produkcji żywca jako wyrażony w procentach stosunek wartości produkcji ogółem do poniesionych na tę produkcję kosztów ogółem, a także relację pomiędzy poziomem płatności a wysokością dochodu (%).

Wyniki badań

Powierzchnia UR w analizowanych gospodarstwach wynosiła średnio od 17,17 ha (I grupa gospodarstw) do 25,47 ha (II grupa gospodarstw), (wsp. zmienności odpowiednio 50,32% i 38,95%) z tego: grunty orne stanowiły od 9,22 ha do 16,26 ha, trwałe użytki zielone od 7,53 ha do 8,91 ha, a uprawy warzywnicze, sadownicze i jagodowe od 0,42 ha do 0,30 ha. W gospodarstwach w I grupie utrzymywano średnio 6,84 szt. krów mięsnych, a w II grupie 11,52 szt., głównie rasy Simental, (wsp. zmienności odpowiednio 33,04% i 39,17%). W ciągu roku w I grupie gosp. wyprodukowano od 12,60 dt do 30,92 dt żywca i w II grupie od 31,10 dt do 94,35 dt żywca (wsp. zmienności odpowiednio 26,90% i 40,00%). Wielkość pogłowia zwierząt ogółem zawierała się w przedziale w I grupie od 7,50 DJP do 22,10 DJP i w II grupie od 15,15 DJP do 39,07 DJP, (wsp. zmienności odpowiednio 29,65% i 28,86%). Obsada zwierząt na 1 ha UR wynosiła w I grupie od 0,36 DJP do 1,98 DJP i w II grupie od 0,40 DJP do 1,95 DJP, (wsp. zmienności odpowiednio 57,70% i 41,07%) (tab. 1).

Tabela 1. Ogólna charakterystyka analizowanych gospodarstw ekologicznych (w każdej z grup wartości średnie dla 1 gospodarstwa)

Table 1. General characteristics of the analyzed ecological farms (in each group mean values for 1 farm)

Wyszczególnienie	I grupa gospodarstw (12,6 – 30,92 dt żywca) x=22,56 dt żywca	II grupa gospodarstw (31,10 – 94,35 dt żywca) x=51,00 dt żywca
Powierzchnia UR (ha)		
- średnia	17,17	25,47
- minimum	6,80	13,96
- maksimum	31,52	43,61
- odchylenie standardowe	8,64	9,92
Liczba krów mięsnych (szt.)		
- średnia	6,84	11,52
- minimum	5,00	6,00
- maksimum	12,00	19,00
- odchylenie standardowe	2,26	4,53
DJP/ha UR		
- średnia	1,04	1,12
- minimum	0,36	0,40
- maksimum	1,98	1,95
- odchylenie standardowe	0,60	0,46
Ilość wyprodukowanego żywca (dt/gosp.)		
- średnia	22,56	51,00
- minimum	12,60	31,10
- maksimum	30,92	94,35
- odchylenie standardowe	6,07	20,40
Zasoby pracy (AWU/100 ha UR)	9,55	7,03

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Krowy użytkowano średnio w I grupie 7,71 lat i w II grupie 8,14 lat. Długość okresu laktacji i międzywycieleniowego wynosiła średnio odpowiednio 270 dni i 372 dni (I grupa gosp.) oraz 289 dni i 362 dni (II grupa gosp.). Jałówki pierwszy raz zacielano w obu grupach w wieku ok. 20 miesięcy. Głównym czynnikiem brakowania krów (tj. nieco ponad 8% w obu grupach) była starość. Średnio w roku urodziło się od 6,21 szt. cieląt (I grupa gosp.) do 12,36 szt. cieląt (II grupa gosp.). Potomstwo odchowywano przy matkach, natomiast tucz trwał od 445 dni (I grupa gosp.) do 398 dni (II grupa gosp.). Końcowa masa ciała opasa wynosiła od 579 kg (I grupa gosp.) do 527 kg (II grupa gosp.).

Tabela 2. Koszty produkcji w analizowanych gospodarstwach ekologicznych (w każdej z grup wartości średnie dla 1 gospodarstwa)

Table 2. Production costs in the analyzed ecological farms (in each group mean values for 1 farm)

Wyszczególnienie	I grupa gospodarstw (12,6 – 30,92 dt żywca) x=22,56 dt żywca	II grupa gospodarstw (31,10 – 94,35 dt żywca) x=51,00 dt żywca
Bezpośrednie (zł/gosp.)	14559,86	29395,50
Bezpośrednie/1 krowę (zł/gosp.)	2128,63	2551,69
Bezpośrednie/1 kg ż. (zł/gosp.)	6,45	5,76
- w tym głównie k. pasz (zł/gosp.)	11992,07	25662,29
- w tym głównie k. pasz/1 krowę (zł/gosp.)	1753,23	2227,63
- w tym głównie k. pasz/1 kg ż. (zł/gosp.)	5,32	5,03
Pośrednie rzecz. (zł/gosp.)	6830,51	10287,07
Pośrednie rzecz. /1 krowę (zł/gosp.)	998,61	892,97
Pośrednie rzecz./1 kg ż. (zł/gosp.)	3,03	2,02
- w tym głównie k. KRUS/ZUS (zł/gosp.)	2219,36	2352,29
- w tym głównie k. KRUS/ZUS/1 krowę (zł/gosp.)	324,47	204,19
- w tym głównie k. KRUS/ZUS/1 kg ż. (zł/gosp.)	0,98	0,46
Pośrednie szac. (zł/gosp.)	819,29	1906,43
Pośrednie szac./1 krowę (zł/gosp.)	119,78	165,49
Pośrednie szac./1 kg ż. (zł/gosp.)	0,36	0,37
Pośrednie rzecz. cz. zew. (zł/gosp.)	170,00	1345,07
Pośrednie rzecz. cz. zew./1 krowę (zł/gosp.)	24,85	116,76
Pośrednie rzecz. cz. zew./1 kg ż. (zł/gosp.)	0,07	0,26
- w tym głównie czynsze dzierż za ziemię (zł/gosp.)	98,57	-
- w tym gł. czynsze dzierż za ziemię/1 krowę (zł/gosp.)	14,41	-
- w tym gł. czynsze dzierż za ziemię/1 kg ż. (zł/gosp.)	0,04	-
- w tym głównie odsetki od kredytów (zł/gosp.)	-	817,29
- w tym głównie odsetki od kredytów/1 krowę (zł/gosp.)	-	70,94
- w tym głównie odsetki od kredytów/1 kg ż. (zł/gosp.)	-	0,16
Całkowite (zł/gosp.)	22379,66	42934,07
Całkowite/1 krowę (zł/gosp.)	3271,88	3726,91
Całkowite/1 kg ż. (zł/gosp.)	9,92	8,42

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Koszty bezpośrednie w obydwu grupach determinowane były głównie przez koszty pasz, które stanowiły od 82,36% (I grupa gosp.) do 87,30% (II grupa gosp.) tych kosztów. Ze struktury ogólnych kosztów pasz w gospodarstwach wynika, że pasze z zakupu stanowiły od 11,23% (I grupa gosp.) do 13,04% (II grupa gosp.), natomiast pasze własne od 88,77% (I grupa gosp.) do 86,96% (II grupa gosp.). Wśród kosztów pasz własnych przeważały te z produktów nietowarowych (tab. 2).

Koszt bezpośredni wyprodukowania 1 kg żywca wyniósł od 6,45 zł (I grupa gospodarstw) do 5,76 zł (II grupa gospodarstw). Najistotniejszy wpływ na to miały koszty pasz, które stanowiły w ogólnej strukturze kosztów bezpośrednich od 5,32 zł (I grupa gospodarstw) do 5,03 zł (II grupa gospodarstw).

Koszty pośrednie w analizowanych gospodarstwach to głównie koszty pośrednie rzeczywiste, które stanowiły od 87,35% (I grupa gospodarstw) do 75,98% (II grupa gospodarstw), a koszty pośrednie szacunkowe (tj. amortyzacja) kształtowały się na poziomie od 10,48% (I grupa gospodarstw) do 14,08% (II grupa gospodarstw).

Jeśli chodzi o koszty wynagrodzeń, obciążenia gospodarstw z tytułu dzierżawy ziemi oraz wykorzystania obcego kapitału (tj. koszty czynników zewnętrznych) to były one na poziomie od 2,17% (I grupa gospodarstw) do 9,94% (II grupa gospodarstw) ogólnych kosztów pośrednich w gospodarstwach.

Koszt pośredni wyprodukowania 1 kg żywca wyniósł od 3,46 zł (I grupa gospodarstw) do 2,65 zł (II grupa gospodarstw). Największy wpływ na to miały koszty pośrednie rzeczywiste, które stanowiły w ogólnej strukturze kosztów pośrednich od 3,03 zł (I grupa gospodarstw) do 2,02 zł (II grupa gospodarstw).

Koszty całkowite w I grupie gospodarstw były wyższe o 32,76%, a w II grupie niższe o 0,42% niż wartość produkcji. Pozwoliło to, w drugiej grupie na pełne ich pokrycie przez wartość produkcji (tab. 2).

Korzystniejszą cenę za 1 kg żywca (tj. 8,45 zł) udało się wynegocjować w II grupie gospodarstw, co dodatkowo przy 1,26-krotnej przewadze w produkcji żywca w stosunku do I grupy gospodarstw przełożyło się na uzyskanie wyższej wartości produkcji.

Poziom wartości produkcji w analizowanych podmiotach kształtował się w przedziale od 16 857,66zł (I grupa gospodarstw) do 43 114,25zł (II grupa gospodarstw) i pozwolił na pełne pokrycie jedynie kosztów bezpośrednich w obydwu grupach gospodarstw, natomiast dodatkowo koszty pośrednie pokryte zostały tylko w II grupie gospodarstw (tab. 3).

W I grupie gospodarstw produkcja żywca wołowego była nieopłacalna (wsp. opłacalności wynosił 75,32%), czyli można stwierdzić, że wytworzona wartość produkcji nie pozwoliła producentom rolnym na pełne pokrycie kosztów ogółem, w przeciwieństwie do sytuacji w II grupie gospodarstw, gdzie opłacalność była na poziomie 100,42%.

W pierwszej grupie rozpatrywanych gospodarstw na poziomie dochodu z działalności bez dopłat zanotowano stratę 5 521,99 zł/gosp., natomiast w drugiej grupie odnotowano niewielki dochód (180,18 zł/gosp.)

Nadwyżka bezpośrednia w analizowanych gospodarstwach wyniosła od 1,02 zł/kg żywca (I grupa gospodarstw) do 2,69 zł/kg żywca (II grupa gospodarstw), natomiast produkcja 1kg żywca wołowego przyniosła stratę na poziomie 2,45 zł (I grupa gospodarstw), którą udało się odrobić tylko dzięki uwzględnieniu dopłat i wówczas zanotowano dochód z działalności na poziomie 10,45 zł.

W drugiej z badanych grup gospodarstw już na etapie dochodu z działalności bez dopłat, odnotowano niewielki dodatni wynik (tj. 0,03 zł/1 kg żywca), natomiast po uwzględnieniu dopłat uzyskano 9,65 zł na 1 kg wyprodukowanego żywca (tab. 3).

Tabela 3. Mierniki sprawności ekonomicznej w analizowanych gospodarstwach ekologicznych (w każdej z grup wartości średnie dla 1 gospodarstwa)

Table 3. Measures of economic efficiency in analyzed ecological farms (in each group mean values for 1 farm)

Wyszczególnienie	I grupa gospodarstw (12,6 – 30,92 dt żywca) x=22,56 dt żywca	II grupa gospodarstw (31,10 – 94,35 dt żywca) x=51,00 dt żywca
Wartość produkcji (zł/gosp.)	16857,66	43114,25
Wartość produkcji/1 krowę (zł/gosp.)	2464,57	3742,56
Wartość produkcji/1 kg ż. (zł/gosp.)	7,47	8,45
Nadwyżka bezp. dopłat (zł/gosp.)	2297,81	13718,75
Nadwyżka bezp. bez dopłat/1 krowę (zł/gosp.)	335,94	1190,86
Nadwyżka bezp. bez dopłat/1 kg ż. (zł/gosp.)	1,02	2,69
Wartość dodana brutto z dział. (zł/gosp.)	-4532,70	3431,68
Wartość dodana brutto z dział./1 krowę (zł/gosp.)	-662,67	297,89
Wartość dodana brutto z dział./1 kg ż. (zł/gosp.)	-2,01	0,67
Wartość dodana netto z dział. (zł/gosp.)	-5351,99	1525,25
Wartość dodana netto z dział./1 krowę (zł/gosp.)	-782,45	132,40
Wartość dodana netto z dział./1 kg ż. (zł/gosp.)	-2,37	0,30
Dochód z dział. bez dopłat (zł/gosp.)	-5521,99	180,18
Dochód z dział. bez dopłat/1 krowę (zł/gosp.)	-807,31	15,64
Dochód z dział. bez dopłat/1 kg ż. (zł/gosp.)	-2,45	0,03
Dochód z działalności (zł/gosp.)	23576,49	49239,23
Dochód z działalności/1 krowę (zł/gosp.)	3446,85	4274,24
Dochód z działalności/1 kg ż. (zł/gosp.)	10,45	9,65
Współczynnik opłacalności (%)	75,32	100,42

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Dopłaty w analizowanych gospodarstwach były na poziomie od 29 098,48 zł (I grupa gospodarstw) do 49 059,05 zł (II grupa gospodarstw). Uzyskiwano je w przeważającej mierze w ramach płatności obszarowych (JPO+UPO) i stanowiły od 46,68% (I grupa gospodarstw) do ponad 48,00% (II grupa gospodarstw) wszystkich subwencji w analizowanych gospodarstwach. Płatności w ramach pakietów rolnośrodowiskowych stanowiły od 37,96% (I grupa gospodarstw) do 38,63% (II grupa gospodarstw) wszystkich dopłat (tab. 4).

Tabela 4. Dopłaty w analizowanych gospodarstwach ekologicznych (w każdej z grup wartości średnie dla 1 gosp.)

Table 4. Payments in the analyzed ecological farms (in each group the mean values for 1 farm)

Wyszczególnienie	I grupa gospodarstw (12,6 – 30,92 dt żywca) x=22,56 dt żywca	II grupa gospodarstw (31,10 – 94,35 dt żywca) x=51,00 dt żywca
Dopłaty razem (zł/gosp.), w tym:	29098,48 (100%)	49059,05 (100%)
Płatności obszarowe (JPO+UPO) (zł/gosp.)	13583,02 (46,68%)	23573,70 (48,05%)
Płatności ONW (zł/gosp.)	4316,79 (14,83%)	6230,33 (12,70%)
Płatności w ramach Pakietów Rolnośrodowiskowych (zł/gosp.)	11046,71 (37,96%)	18951,21 (38,63%)
Inne dopłaty i subsydia (zł/gosp.)	151,96 (0,52%)	303,81 (0,62%)

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Osiągnięty dochód z działalności był na poziomie od 23 576,49 zł (I grupa gospodarstw) do 49 239,23 zł (II grupa gospodarstw), a dopłaty wyniosły od 29 098,48 zł (I grupa gospodarstw) do 49 059,05 zł (II grupa gospodarstw), co dało udział dopłat w dochodzie na poziomie od 123,42% (I grupa gospodarstw) do 99,63% (II grupa gospodarstw), w tym były to głównie: płatności obszarowe (JPO+UPO) od 57,61% (I grupa gospodarstw) do 47,87% (II grupa gospodarstw) oraz płatności w ramach pakietów rolnośrodowiskowych od 46,85% (I grupa gospodarstw) do 38,49% (II grupa gospodarstw) (tab. 5).

Poruszany problem był omawiany w literaturze przedmiotu. Nachtman (2009; 2013; 2015A; 2015B), analizowała udział dopłat w dochodzie z działalności w gospodarstwach ekologicznych w latach 2007-2013. Stwierdziła, że gospodarstwa posiadające średnio ok. 14,0 ha UR (tzw. gospodarstwa średnio-małe) uzyskiwały dopłaty, których udział w dochodzie był na poziomie odpowiednio: 2007 r. – 61,9%; 2008 r. – 75,3%; 2009 r. – 83,3%; 2010 r. – 70,9%; 2011 r. – 69,0%; 2012 r. – 71,3%, 2013 r. – 76,0%. Natomiast w gospodarstwach o średniej powierzchni ok. 25 ha UR (tzw. gospodarstwa średnio-duże), udział dopłat w dochodzie z gospodarstwa był na poziomie odpowiednio: 2007 r. – 56,9%; 2008 r. – 113,4%; 2009 r. – 124,3%; 2010 r. – 89,6%; 2011 r. – 108,8%; 2012 r. – 108,0%; 2013 r. – 107,2%. Ponadto autorka w 2013 roku analizowała relację dopłat do dochodu także w gospodarstwach tzw. mieszanych (łączących ekologiczne i konwencjonalne metody produkcji) i stwierdziła, że wynosiła ona 78,8% (gospodarstwa średnio-małe) i 75,0% (gospodarstwa średnio-duże) (Nachtman, 2009; 2013; 2015A; 2015B).

Tabela 5. Udział dopłat w dochodzie z działalności w analizowanych gospodarstwach ekologicznych (w każdej z grup wartości średnie dla 1 gospodarstwa)

Table 5. The share of income subsidies from the activity in the analyzed ecological farms (in each of the groups the mean values for one farm)

Wyszczególnienie	I grupa gospodarstw (12,6 – 30,92 dt żywca) x=22,56 dt żywca	II grupa gospodarstw (31,10 – 94,35 dt żywca) x=51,00 dt żywca
- Dopłaty razem/dochód z działalności (%)	123,42	99,63
- Płatności obszarowe (JPO+UPO)/dochód z działalności (%)	57,61	47,87
- Płatności ONW/dochód z działalności (%)	18,31	12,65
- Płatności w ramach Pakietów Rolnośrodowiskowych/dochód z działalności (%)	46,85	38,49
- Inne dopłaty i subsydia/dochód z działalności (%)	0,64	0,62

Źródło: obliczenia własne na podstawie badań.

Nachtman i Puchalska (2015; 2016; 2017) w latach 2013-2015 analizowały dochód z gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych i stwierdziły, że w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych relacja dopłat do osiąganego dochodu wynosiła odpowiednio 130,0%, 135,7% i 133,7%. Koszty produkcji w tych gospodarstwach były na poziomie (odpowiednio: 61 048 zł/gosp., 64 379 zł/gosp., 59 635 zł/gosp.), przewyższając tym samym wartość produkcji (odpowiednio o: 13 335 zł/gosp., 13 295 zł/gosp., 12 715 zł/gosp.) i w ten sposób dochód tworzyły w całości dopłaty,

a ponadto subsydia te służyły do pokrycia części kosztów. W związku z tym można stwierdzić, że ich brak stanowiłby o niewielkich perspektywach rozwojowych dla tych gospodarstw. Dopływ środków z dopłat zapewnia gospodarstwom żywotność i w zamian za prowadzenie działalności rolniczej zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju w przyrodzie zabezpieczony jest byt rodziny.

Z kolei Runowski (2014) wykazał, że istotnym czynnikiem regulującym dochody w konwencjonalnych gospodarstwach rolnych w wybranych krajach UE-15 są dopłaty do gospodarstw z budżetu UE i budżetów krajowych. Państwa UE-15, które otrzymały najwyższe dopłaty do gospodarstw w latach 1995-2009 to Finlandia, Wielka Brytania, Luksemburg i udziały tych subwencji w dochodzie (obliczone przeze mnie na podstawie danych zawartych w artykule) wyniosły odpowiednio 181,0%, 107,2%, 89,0%.

Natomiast Jasińska (2014) w swoich badaniach, prowadzonych w 2010 r. w gospodarstwach konwencjonalnych 10-ciu państw Wspólnoty Unii Europejskiej prowadzących rachunkowość rolną w systemie FADN, stwierdziła, że polskie gospodarstwa należały do grupy czterech państw (tj. Litwa, Holandia, Austria, Polska), w których osiągnięto dodatni dochód bez udziału subwencji. Udział dopłat w dochodzie wyniósł odpowiednio: 57,5%, 33,0%, 78,5%, 57,2%, podczas gdy w Niemczech udział ten wyniósł 106,6%.

Z kolei Komorowska (2011B) prowadząc badania w latach 2007-2009, w gospodarstwach ekologicznych (typ: zwierzęta żywione w systemie wypasowym), uczestniczących w Polskim FADN stwierdziła, że w 2007 r. przy średniej powierzchni 37,4 ha UR/gosp., dochód kształtował się na poziomie 55 862 zł/gosp., a dopłaty 48 043,8 zł/gosp., co dało udział dopłat w dochodzie na poziomie 86,0%, w 2008 r. przy średniej powierzchni 38,4 ha UR/gosp., dochód kształtował się na poziomie 41 065 zł/gosp., a dopłaty 55 104 zł/gosp., co dało relację dopłat do dochodu na poziomie 134,2%, natomiast w 2009 r. przy średniej powierzchni 38,8 ha UR/gosp., dochód wyniósł 54 717 zł/gosp., a dopłaty 59 868,4 zł/gosp., co dało ich udział w dochodzie na poziomie 109,4%.

Ponadto Komorowska (2016) prowadziła również badania korzystając z danych FADN w 2012 r. i w swoich analizach gospodarstw ekologicznych o średniej powierzchni 24,6 ha UR stwierdziła, że udział dopłat w dochodach tych podmiotów był na poziomie 72,0%, natomiast w gospodarstwach konwencjonalnych ze średnią powierzchnią 32,3 ha był mniejszy o 30 p.p. Były to wprawdzie gospodarstwa mleczne, ale przytaczam te wyniki ze względu na porównanie ich z analizowanymi przeze mnie gospodarstwami utrzymującymi bydło mięsne, gdzie przy praktycznie identycznej średniej powierzchni UR tj. 25,47 ha (II grupa gospodarstw), udział dopłat w dochodzie był o 27,63 p.p. wyższy.

Również Krupa i in. (2016) w przeprowadzonych badaniach w gospodarstwach ekologicznych na tle konwencjonalnych w latach 2010–2012 dowiedli, że opłacalność produkcji była uwarunkowana głównie wysokością subwencji i była większa w całej populacji gospodarstw FADN od tej uzyskanej w gospodarstwach ekologicznych. W wyżej wymienionych gospodarstwach (typ: chów zwierząt trawożernych) w 2011 r., stwierdzono zarówno najmniejszy wskaźnik opłacalności (82,8%) jak i najmniejszą wartość wskaźnika rentowności (-38,9%) w stosunku do gospodarstw konwencjonalnych. Łączny dochód z rodzinnego gospodarstwa ekologicznego był o 34% większy od dochodu wyznaczonego w oparciu o całą populację gospodarstw FADN. Tak wysoki dochód gospodarstw ekologicznych wynikał ze znacznego poziomu subwencji ukierunkowanych na rolnictwo ekologiczne. Udział dopłat w dochodzie z działalności w przypadku gospodarstw

utrzymujących zwierzęta trawożerne w systemie ekologicznym był na poziomie 115,7%, a w systemie konwencjonalnym o 16,5 p.p. mniejszy.

Z kolei Baer-Nawrocka (2013) również potwierdziła w przeprowadzonych analizach na podstawie danych z lat 2008–2011, że znaczącą rolę w kształtowaniu sytuacji ekonomicznej w rolnictwie w większości państw UE mają dopłaty. Wpływały one na wysokość dochodów i były ich głównym składnikiem. Autorka wykazała w wyniku przeprowadzonych analiz zasadniczą rolę jaką odgrywają dopłaty do produkcji w kształtowaniu się dochodu. To przeważnie ten element WPR wpłynął na konkretny wzrost dochodów podmiotów gospodarczych w państwach, które po 2004 roku stały się członkami Wspólnoty. W latach 2008–2011 w przypadku takich państw jak: Słowacja (udział dopłat w dochodzie przedsiębiorcy 890,1%), Czechy (udział dopłat w dochodzie przedsiębiorcy 283,7%), Luksemburg (udział dopłat w dochodzie przedsiębiorcy 183,1%), Niemcy (udział dopłat w dochodzie przedsiębiorcy 117,5%), Irlandia (udział dopłat w dochodzie przedsiębiorcy 127,5%), Szwecja (udział dopłat w dochodzie przedsiębiorcy 137,3%) i Finlandia (udział dopłat w dochodzie przedsiębiorcy 172,6%) to właśnie subwencje decydowały o dodatnim wyniku prowadzonej działalności rolniczej, a jedynie w przypadku Danii płatności te nie przyczyniły się do osiągnięcia nadwyżki ekonomicznej.

Podsumowanie

Celem opracowania była odpowiedź na pytanie, jaka jest relacja pomiędzy poziomem dopłat otrzymywanych przez gospodarstwa prowadzące ekologiczny chów bydła mięsnego a osiąganym przez nie dochodem.

W wyniku przeprowadzonych analiz stwierdzono, że produkcja 1 kg ż. wołowego przyniosła stratę w I grupie gospodarstw (2,45 zł), którą udało się odrobić tylko dzięki uwzględnieniu subwencji i wówczas zanotowano dochód z działalności na poziomie 10,45 zł. W II grupie gospodarstw dopłaty tworzyły dochód z działalności w ponad 99% i udało się uzyskać dodatni wynik finansowy już na etapie dochodu z działalności bez dopłat. W I grupie gospodarstw relacja dopłat do dochodu z działalności była na poziomie 123,42%, czyli dopłaty były większe od dochodu (wraz z dopłatami) o ponad 23%. Można też powiedzieć, że koszty produkcji (22 379,66 zł/gosp.) były wyższe o 5 522,00 zł/gosp. niż jej wartość i dochód z działalności był w całości tworzony przez subwencje, a dodatkowo pokryły one część kosztów.

Uzyskane przeze mnie wyniki, potwierdziły się w analizach np. Nachtman i Puchalskiej (2015), które to wykazały podobną (jak u mnie w grupie I), wielkość relacji dopłat i dochodu z gospodarstw nastawionych na chów zwierząt trawożernych tj. na poziomie 130% (w analogicznym roku w jakim prowadzone były moje badania).

Reasumując stwierdzam jednak, że badań dotyczących funkcjonowania gospodarstw z jednego roku nie można uogólniać, ani formułować na ich podstawie ostatecznych wniosków. Mogą one posłużyć jedynie, jako przyczynek do kontynuowania analiz i taki też cel na przyszłość został obrany, a jak podkreśla wielu autorów m.in. Nowogródzka i in. (2013), występują jedynie nieliczne opracowania dotyczące ekonomicznych aspektów, wybranych gałęzi produkcji ekologicznej.

Literatura

- Augustyńska-Grzymek, I., Goraj, L., Jarka, S., Pokrzywa, T., Skarżyńska, A. (2000). Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej zasady klasyfikacji gospodarstw rolniczych (Methodology for calculating the surplus of the direct classification rule of farms). FAPA, Warszawa.
- Babuchowska, K., Marks-Bielska, R. (2011). Płatności bezpośrednie w kontekście dochodów polskich rolników (Direct payments in the context of Polish farmers' income). *ZN SGGW Problemy Rolnictwa Światowego*, 11(1), 7-15.
- Baer-Nawrocka, A. (2013). Dochody producentów rolnych w krajach Unii Europejskiej (Revenues of agricultural producers in the European Union). *Roczniki Naukowe SERiA*, 159(6), 11-15.
- Bereźnicka, J. (2011). Dopłaty a możliwość osiągnięcia dochodu w gospodarstwach rolnych (Subsidies and the possibility of generating income on farms). *ZN Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 38, 11-22.
- Goraj, L. (2000). Rachunkowość rolna w Polsce (Agricultural accounting in Poland). FAPA, Warszawa.
- Jankowska-Huflejt, H., Prokopowicz, J. (2013). Economics assessment of the development opportunities of farms participating in agri-environmental program mes. *Journal of Water and Land Devel.* 18, 59-64.
- Jasińska, E. (2014). Polskie gospodarstwa rolne w latach 1933 i 2010 na tle europejskich, w świetle danych rachunkowości rolnej i FADN (Polish farms in the years 1933 and 2010 against the European background, in the light of agricultural accounting data and FADN). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 4, 144-170.
- Komorowska, D. (2011A). Wyniki produkcyjne i ekonomiczne gospodarstw ekologicznych na tle konwencjonalnych (Production and economic results of ecological farms against conventional background). *Wież i Rolnictwo*, 1(150), 124-133.
- Komorowska, D. (2011B). Wpływ typu rolniczego gospodarstwa rolnego na dochody gospodarstw ekologicznych (The impact of the agricultural type of an agricultural holding on the income of organic farms). *Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G*, 98(4), 56-65.
- Komorowska, D. (2016). Efektywność ekologicznych gospodarstw mlecznych na tle ogółu indywidualnych gospodarstw mlecznych, (Efficiency of ecological dairy farms on the background of all individual dairy farms). *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 103(1), 46-52.
- Kowalska, A. (2010). Jakość i konkurencyjność w rolnictwie ekologicznym (Quality and competitiveness in organic farming). Warszawa. Wyd. Difin.
- Krupa, M., Witkowiec, R., Jacyk, G. (2016). Opłacalność produkcji w gospodarstwach ekologicznych uczestniczących w polskim FADN (Profitability of production in ecological farms participating in the Polish FADN). *Fragm. Agron.* 33(3), 46-56.
- Marks-Bielska, R., Babuchowska, K. (2010). Functioning of the direct subsidies system in Poland and other European Union countries. *J. Agribus Rural Dev.*, 17(3), 89-100.
- Nachtman, G. (2009). Wpływ dopłat na dochody gospodarstw ekologicznych o różnej wielkości obszarowej w 2007 roku (The impact of subsidies on the income of organic farms with different area sizes in 2007). *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 3, 83-97.
- Nachtman, G. (2013). Dochodowość gospodarstw ekologicznych a wielkość użytków rolnych (Profitability of ecological farms and the size of agricultural land). *Roczniki Ekonomiki Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 100(1), 182-196.
- Nachtman, G. (2015A). Trwałość ekonomiczna gospodarstw ekologicznych w latach 2010-2013 (Economic durability of ecological farms in 2010-2013). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 4(345), 105-125.
- Nachtman, G. (2015B). Gospodarstwa łączące ekologiczne i konwencjonalne metody produkcji na tle ekologicznych (Farms combining ecological and conventional production methods with ecological background). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 3(344), 129-147.
- Nachtman, G., Puchalska, M. (2015). Wyniki standardowe 2013 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN (Standard results 2013 obtained by ecological farms participating in the Polish FADN). Cz. 1. *Wyniki standardowe. ss. 47-50.*, cz. 2. *Wyniki standardowe. ss. 28-29 i ss. 53-54.* Warszawa 2015.
- Nachtman, G., Puchalska, M. (2016). Wyniki standardowe 2014 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN (Standard results 2014 obtained by ecological farms participating in the Polish FADN). Cz. 1. *Wyniki standardowe. ss. 47-50.*, cz. 2. *Wyniki standardowe. ss. 28-29 i 53-54.* Warszawa.
- Nachtman, G., Puchalska, M. (2017). Wyniki standardowe 2015 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN (Standard results 2015 obtained by ecological farms participating in the Polish FADN). Cz. 1. *Wyniki standardowe. ss. 47-50.*, cz. 2. *Wyniki standardowe. ss. 28-29 i ss. 53-54.* Warszawa 2017.

- Nowogródzka, T., Podstawka, M., Szarek, S. (2013). Towarowość a sytuacja produkcyjno-ekonomiczna gospodarstw ekologicznych w Polsce (Commodity and the production and economic situation of ecological farms in Poland). *Więś i Rolnictwo*, 2(159), 157-168.
- Pawlewicz, A., Szamrowski, P. (2014). Funkcjonowanie i rozwój rynku ekologicznych surowców żywnościowych w nowej perspektywie finansowej w latach 2014-2020 (Operation and development of the market for organic food raw materials in the new financial perspective in 2014-2020). *Więś i Rolnictwo*, 3(164), 175-188.
- Pawłowska-Tyszko, J., Soliwoda, M. (2014). Dochody gospodarstw rolniczych a konkurencyjność systemu podatkowego i ubezpieczeniowego (Income of farms and competitiveness of the tax and insurance system). Wyd. IERiGŻ, Warszawa.
- Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2015-2016 (Report on the state of organic farming in Poland in 2015-2016). (2017). Pod redakcją: Izabeli Zdrojewskiej. Wyd. GIJHARS, Warszawa.
- Runowski, H. (2014). Kształtowanie się dochodów gospodarstw rolnych w UE (Formation of farm income in the EU). *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 361, 195-205.
- Skarżyńska, A. (2009). Wyniki ekonomiczne wybranych produktów rolniczych w 2007 roku (Economic results of selected agricultural products in 2007). Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB, Warszawa.
- Szelaż-Sikora, A., Kowalski, J. (2012). Efektywność rolniczej produkcji ekologicznej w zależności od kierunku produkcji gospodarstwa rolnego (Efficiency of agricultural organic production depending on the direction of farm production). *Inżynieria Rolnicza*, 4(139), t. 1, 421-429.
- www.dodr.pl/userfiles/uploads/dodr/ekonomika/statystyka/17.stawki_płatności_obszarowych.pdf.
- www.wrotapodlasia.pl/pl/rolnictwo_i_środowisko_....pdf.
- Zawadzka, D., Strzelecka, A., Szafraniec-Siluta, E. (2013). Systemy wsparcia bezpośredniego rolników w Polsce – ujęcie regionalne (Direct support systems for farmers in Poland - regional approach). *ZN Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 62, 713-724.
- Zegar, S. J. (2001). Przesłanki i uwarunkowania polityki kształtowania dochodów w rolnictwie (Premises and determinants of the policy of shaping income in agriculture). IERiGŻ, Warszawa.

Do cytowania / For citation:

Szumiec A. (2018). Płatności bezpośrednie, jako forma wsparcia dochodów gospodarstw prowadzących ekologiczny chów bydła mięsnego. *Problemy Rolnictwa Światowego*, 18(1), 287–298; DOI: 10.22630/PRS.2018.18.1.26

Szumiec A. (2018). Direct Payments as a Form of Income Support for Farms Engaged in Organic Livestock Rearing (in Polish). *Problems of World Agriculture*, 18(1), 287–298; DOI: 10.22630/PRS.2018.18.1.26